

Položaj mladih u Bosni i Hercegovini

The position of young people in Bosnia and Herzegovina

Željko Petrović, Pravni fakultet Sveučilišta u Mostaru

Sažetak – Bosna i Hercegovina je tranziciona država koja prolazi izuzetno složene promjene koje se sastoje prije svega u promjeni ekonomskog i političkog sistema. Proces tranzicije Bosne i Hercegovine u odnosu na druge države karakteriše da je on zaustavljen građanskim ratom, a zatim se odvijao pod uputstvima i nadzorom međunarodne zajednice. U takvim okolnostima mladi u Bosni i Hercegovini se suočavaju sa nizom problema za koje su velikim dijelom odgovorne državne institucije, dok istovremeno nedostaje programski i strateški pristup unaprijeđenju položaja mladih u Bosni i Hercegovini. Mladi u Bosni i Hercegovini nalaze se na margini društva. Najveći problem mladih u Bosni i Hercegovini su u oblasti zapošljavanja i obrazovanja što je odraz same ekonomske situacije Bosne i Hercegovine. Upravo u ovom radu isražio se položaj mladih prije svega u onim oblastima u kojima su najveći problemi a to su obrazovanje, zapošljavanje, a zatim oblasti učešća u javnom životu, sportu i kulturi.

Ključne riječi – mladi, obrazovanje, zapošljavanje, javni život, sport, kultura

Abstract – Bosnia and Herzegovina is a transition country that is undergoing extremely complex changes that consist primarily of changing the economic and political system. The transition process of Bosnia and Herzegovina to other countries is characterized by the fact that it was stopped by the civil war and then carried out under the direction and supervision of the international community. In these circumstances, youth in Bosnia and Herzegovina face a number of problems for which state institutions are largely responsible, while at the same time lacking a programmatic and strategic approach to the advancement of the position of youth in Bosnia and Herzegovina. Youth in Bosnia and Herzegovina are on the margins of society. The biggest problem for young people in Bosnia and Herzegovina is in the area of employment and education, which is a reflection of the economic situation of Bosnia and Herzegovina itself. This paper expresses the position of young people, first of all, in those areas where the biggest problems are, education, employment, and then the areas of participation in public life, sports and culture.

Keywords – youth, education, employment, public life, sports, culture

I. UVOD

Društveni i naučni interes za mlade u većoj mjeri se javlja nakon Drugog svjetskog rata, jer je porasla njihova uloga u ratom uništenim društvima te uslijed modernizacije i demokratizacije postala je nezaobilazna. Od tada do danas postavlja se pitanje položaja mladih u društvu. Mladi se u razvijenim države Evrope smatraju garantom opstanka i razvoja demokratije kao i jedan od nosilaca demokratske transformacije, te najvažniji resurs privrednog i društvenog razvoja. Tako su se pojavile različite teorije o mladim kao specifičnoj društvenoj grupi koja ima izraženu heterogenost, ali sa druge strane i neke zajedničke karakteristike koje je čine zasebnom društvenom grupom. Mladi su društvena grupa koja se nalazi u jednom od najneizvjesnijih perioda života, odnosno na prelazu iz obrazovnog sistema u sistem zapošljavanja.

Pod mladima u Bosni i Hercegovini podrazumijevaju se osobe starosti od 15 do 30 godina.¹ Broj mladih se iz godine u godinu smanjuje tako da je prema posljednjem popisu bilo 777.000 mladih, dok po ranijem popisu iz 1991. godine bilo je 1.091.775 mladih. Mladi imaju svoje prioritete koji su prije svega socijalne ili ekonomske prirode. Položaj mladih se prvenstveno odnosi na kvalitet ostvarivanja prava u oblasti obrazovanja i zapošljavanja, ali posmatrajući njihov socijalni status bitno je i učešće u javnom životu, te učešću u sportsko-kulturnim aktivnostima. Te oblasti predstavljaju prioritet za mlade i u tim oblastima javljaju se problemi koji su opšti problemi svih mladih u Bosni i Hercegovini. Za mlade su zapošljavanje i obrazovanje najbitnije oblasti vezane za njihov socijalni i ekonomski položaj i ujedno mladi u tim oblastima imaju najveće probleme. Treba naglasti da od same ekonomije države najviše zavisi položaj mladi te imajući u vidu ekonomsku situaciju Bosne i Hercegovine to stanje nije dobro. Svaka politika prema mladim kreće se u prvenstveno u pravcu povećanja njihove zaposlenosti i poboljšanja kvaliteta obrazovanja.

¹ Među populacijom mladih više je muškaraca nego žena. U Bosni i Hercegovini prema posljednjem popisu živi 607.100 mladih od 15 godina.

II. OBRAZOVANJE

Razdoblje mladosti je faza života dominantno orijentisana na učenje. To je također faza ličnog razvoja jer jedna godina života između 15 i 30 godine života ima daleko znatnije implikacije za kasniji život, nego što je to slučaj kod ljudi starijih od 30 godina. Poznato je da ono što je naučeno u mladosti trajno utiče na vrijednosti, stavove i obrasce ponašanja.²

U najširem smislu, obrazovanje je jednostavno aspekt socijalizacije, uključuje sticanje znanja i učenje vještina. Namjerno ili nenamjerno, obrazovanje često utiče i na stvaranje uvjerenja i moralnih vrijednosti osobe.³ Obrazovanje predstavlja osnovni temelj razvoja svake zajednice, bez obzira o vremenskom, prostornom ili društvenom kontekstu. Napredak svakog društva je slika obrazovanja u tom društvu, odnosno svako društvo se razvija upravo onako kakvi su obrazovni procesi u tom društvu. Ravnopravnost je uslovljena širokom dostupnošću obrazovanja, društvene inovacije, te socijalni i ekonomski napredak su uslovljeni kvalitetom obrazovanja, a sloboda ne postoji bez akademske slobode i autonomnosti. Upravo zbog toga je obrazovanje neizostavan dio svake vizije socijalne države, a svaki politički dokument koji pojašnjava razvojne vizije i planove neizostavno mora problematizovati obrazovanje.⁴ I Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda obrazovanje određuje kao jedno od osnovnih ljudskih prava.

Veoma važan faktor u životima mladih ljudi u Bosni i Hercegovini je obrazovni sistem koji je usmjeren prvenstveno na teorijski, a manje na praktični dio te koji nudi veliku količinu informacija, ali manje uči mlade kako iskoristiti te informacije. U pogledu obrazovanja postoje veliki problemi koji se ogledaju prije svega u reformi obrazovanja koja do kraja nije završena niti je dala očekivane rezultate. Obrazovanje mladih često se zasniva na samoj teoriji bez prenošenja praktičnog znanja. Mladi su također destimulirani jer sticanjem diplome imajući u obzir visoku stopu nezaposlenosti teško se dolazi do radnog mjesta. Sa jedne strane obrazuju se kadrovi za kojim ne postoji potreba na tržištu rada dok sa druge strane neka deficitarna zanimanja su zanemarena. To je posljedica prije svega kako sporog provođenja reformi u obrazovanju tako i loše povezanosti obrazovnog sektora sa sektorom rada i zapošljavanja.

Evropska unija postavila je kao prioritet reformu obrazovanja u svim državama članicama i onim koje nastoje da postanu članice. Bolonjski proces predstavlja najveću reformu visokog obrazovanja koja ima za cilj stvaranje jedinstvenog prostora visokog obrazovanja, tako da bez

nostrifikacija diplome važe u svim državama članicama Evropske unije, što će omogućiti veću pokretljivost radne snage i lakše zapošljavanje.

U Bosni i Hercegovini svaka druga osoba ostaje na nivou trogodišnjeg obrazovanja ili niže. Takođe veliki je postotak mladih osoba koje napuštaju formalno obrazovanje dok je sve manji broj mladih sa visokim obrazovanjem.⁵ Uzrok tome je prije svega loša ekonomska situacija, tako da je situacija u Bosni i Hercegovini u tom pogledu daleko ispod prosjeka država Evropske unije.⁶ Takođe zbog loše materijalne situacije mladih u Bosni i Hercegovini sve je manje onih koji nastavljaju visoko obrazovanje, a u porastu je i broj onih koji ne nastavljaju srednjoškolsko obrazovanje. Pored loše ekonomske situacije uzrok toga jeste i sve veći odlazak mladih u inostranstvo, kao i nemogućnost zaposlenja posle završenog obrazovanja. Međutim sva ta tri uzroka su međusobno povezana i jedni druge uslovljavaju.

Prema posljednjem popisu stanovništva, tek je 10% visokoobrazovanih u Bosni i Hercegovini. Ovakav podatak je poražavajući, posebno kada se uporedi sa ciljem Evropske Unije da do 2020. godine 40% njenog stanovništva bude visokoobrazovano. U strukturi nezaposlenih u Bosni i Hercegovini, manje od 8% je visokoobrazovano, što jasno pokazuje da se svaka visokoobrazovana osoba daleko lakše zapošljava od osobe sa nižom stručnom spremom. Mladima u Bosni i Hercegovini nije sistematski omogućena praksa tokom školovanja, zbog čega imamo problem da većina mladih nije spremna za tržište rada nakon završenog školovanja. Takođe, prilikom sticanja radnog iskustva nakon završenog školovanja primjetna je diskriminacija i nemogućnost mladih da steknu prvo radno iskustvo koje je osnovni preduslov za dobijanje zaposlenja.

III. ZAPOSLENJE

Nezaposlenost među mladim u Bosni i Hercegovini predstavlja najveći problem i ona iznosi preko 60%.⁷ U Bosni i Hercegovini 25 % mladih koji su zaposleni obavlja poslove za koje se nisu obrazovali što utiče i na sam kvalitet rada i teškoće u njegovom obavljanju. Mladi bez visokog obrazovanja se naleže u još težem položaju sa malom mogućnošću nalazka posla a još manjom mogućnošću nalazka zaposlenja za koje su se obrazovali. Mladi uglavnom obavljaju poslove sa lošim uslovima rada i poslove bez neke sigurnosti.⁸

⁵ Ferić, I., Milas, G., Rihtar, S. (2010): *Razlozi i odrednice ranog napuštanja školovanja*, Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Vol. 19., No. 4-5., Zagreb, str. 108-109.

⁶ Samo 7 % mladih u Bosni i Hercegovini ostvaruje neki oblik stipendije za obrazovanje i one su obično minimalne 100 do 200 KM.

⁷ 13,4 % mladih je nezaposleno manje od 1 godine, 50 % nezaposleno je duže od 2 godine, dok je 20 % mladih nezaposleno duže od 5 godina od kojih većina nikad nije bila zaposlena.

⁸ Štimac, Radin, H. (2002): *Radne vrijednosti mladih*, Mladi uoči trećeg milenija, Institut za društvena istraživanja u Zagrebu i Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, Zagreb, str. 219-230.

² Radin, F., Ilišin, V. (2007): *Mladi: Problem ili resurs*, Institut za društvena istraživanja, Zagreb, str. 39-42.

³ Haralambos, M., Holborn, M. (2002): *Sociologija. Teme i perspektive*, Golden marketing, Zagreb.

⁴ Blaug, M. (2001): *What are we going to do about school leavers? Comment*, Vocational Training, European Journal, CEDEFOP, No. 22., Thessaloniki, str. 40-46.

Iako podaci pokazuju da je stopa nezaposlenosti mladih u većini zemalja, bez obzira da li se radi o tranzicionim zemljama, zemljama u razvoju ili razvijenim zemljama, veća od stope ukupne nezaposlenosti, ovaj problem je naročito izražen u Bosni i Hercegovini gdje je svaka treća osoba koja je nezaposlena dolazi iz kategorije mladih. Za razliku od većine drugih zemalja u Evropi u Bosni i Hercegovini država je najpoželjniji poslodavac. Većina mladih preferira posao u javnom sektoru prije nego privatnom sektoru, a mali broj mladih uopšte pomišlja na pokretanje vlastitog posla i samozapošljavanje. Mladima država nije najbolji izbor za posao zato što dobijaju mogućnost za napredak, inovativnost, dinamičan posao, progresivnu platu i slično, već zato što među mladim ljudima u Bosni i Hercegovini postoji stav da je najbolji posao onaj za koji se traži mala efikasnost, gdje postoji sigurnost plate, sigurnost posla i gdje teško da mogu biti sankcionisani za nerad.⁹

Mladi Bosne i Hercegovine uzimajući u obzir mogućnosti i perspektive u Bosni i Hercegovini u većini se opredjeljuju za život i rad u inostranstvu. Studija koju je proveo UNDP, pokazuje da 62 % mladih želi napustiti Bosnu i Hercegovinu, a imajući u vidu da je 60 % nezaposleno taj podatak ne iznenađuje. Nezaposlenost mladih u Bosni i Hercegovini je četiri puta veća nego u državama Evropske unije, te predstavlja jedan od najvećih političkih izazova u Bosni i Hercegovini.¹⁰ Prema statističkim podacima posljednjih pet godina Bosnu i Hercegovinu je napustilo 160.000 ljudi, dok je taj broj sa trendom porasta i najveći broj koji se iseljavaju u grupaciji je mladih. Prema predviđanjima Ujedinjenih nacija u Bosni i Hercegovini do 2050. godine broj stanovnika će se smanjiti za 50 %.¹¹ Ovi podaci su zaista alarmirajući, te je potrebno u što kraćem roku reagovati implementacijom različitih mjera za sprječavanje tzv. "brain drain-a" koji predstavlja iseljavanje visokokvalifikovanih stanovnika. Potrebno je raditi na razvoju preduzetništva i pokretanju privrede u cijelini. Preduzetnici čine samo 6% populacije u Bosni i Hercegovini, a Bosna i Hercegovina nalazi se na 175. mjestu na globalnoj ranking listi lakoće uspostavljanja biznisa. Učešće mladih u preduzetništvu je minimalno i njegovim povećanjem moglo bi se jednim dijelom riješavati pitanje zaposlenja i samog odliva mladih u inostranstvo. Ujedno time se stvara temelj ekonomskog rasta i razvoja Bosne i Hercegovine.

Mladi predstavljaju jednu od najosjetljivijih grupa u Bosni i Hercegovini. Mladi čine čak 57% siromašne populacije u Bosni i Hercegovini. Mladi vezano za problem zapošljavanja imaju problem oko zasnivanja same porodice jer čest problem mladih predstavlja neriješeno stambeno pitanje uslijed nezaposlenosti i uopšte loše ekonomske situacije. Država u tom pravcu nije ništa efikasno preduzela što se može odraziti

dalje po samo društvo. Društvo bez porodice i reprodukcije je društvo osuđeno na propast, sa čime je nesumnjivo Bosna i Hercegovina suočena.

IV. UČEŠĆE MLADIH U JAVNOM ŽIVOTU

Bez društvenog aktivizma mladih i sa nedostatkom participacije mladih u procesima odlučivanja, zakoni i politike koje se kreiraju u Bosni i Hercegovini nisu u stanju da odgovore na neke od ključnih problema sa kojima se suočavaju mladi. Bilo da govorimo o participaciji mladih u političkom životu, obaveznom sistemu, volontiranju, humanitarnim aktivnostima, niti u jednom polju situacija nije zadovoljavajuća. Mladi su često na marginama društvenih dešavanja i procesa u Bosni i Hercegovini. Ovakva situacija je veoma opasna, jer vodi ka totalnoj apatiji mladih osoba i socijalnoj isključenosti.¹² Kao posljedica ovakvog stanja i socijalne isključenosti mladih u Bosni i Hercegovini, u posljednjih par godina imamo povećan broj mladih koji napuštaju Bosnu i Hercegovinu. Uglavnom se radi o mladima koji su obrazovani i napuštaju Bosnu i Hercegovinu jer ne mogu pronaći posao, ali porastao je i broj onih koji imaju posao ali odlaze iz Bosne i Hercegovine jer ne žele da žive u društvu koje je podjeljeno i gdje su mladi na marginama društvenog života.

Treba napomenuti da su zemlje u tranziciji izložene dodatnom riziku društvene diferencijacije, padu nivoa socijalne zaštite te pojavi novih rizika, kao što su organizovani kriminal, maloljetnička delinkvencija, zavisnost od drogama, trgovina ljudima te seksualno iskorištavanje u komercijalne svrhe. Među ostalim činiocima, razloge za navedene trendove možemo naći u sistemu obrazovanja, u otežanom nalaženju prvoga i stalnoga zaposlenja, u složenijim uslovima sticanja materijalnih dobara (kao što su stalna primanja, krediti, vlasništvo nad nekretninama), ali posebno treba istaći marginalizaciju mladih u procesu donošenja odluka.¹³

Često se tvrdi kako su mladi ljudi u Bosni i Hercegovini pasivni i nezainteresovani, ali osnovni razlog toga jeste loša politička i ekonomska organizacija. Učešće mladih u javnom životu Bosne i Hercegovine i pored izvjesnih pomaka i dalje je nedovoljno, bez obzira što takvim aktivnostima štite i unaprijeđuju svoja prava. Nezainteresovanost mladih za njihova prava i obaveze i uopšte učešće u javnom životu prije svega je posljedica opšteg stanja u društvu koje se reflektovalo i na same stavove mladih. Mladi su nezainteresovani za političke izbore, rad državnih institucija tako da pokušaji da se izvrše određeni pomaci u tom pravcu koji bi odrazili na poboljšanje statusa mladih su nejak.¹⁴ U Bosni i Hercegovini

¹² Gutmann, A. (2000): *Why Should Schools Care about Civic Education?*, Rediscovering the Democratic Purposes of Education, University Press of Kansas, Lawrence, str. 78.

¹³ Tivadar, B., Mrvar, P., (2002): *Flying Over or Falling Through the Cracks? Young People in the Risk Society*, Office for Youth of the Republic of Slovenia, Ljubljana.

¹⁴ Manje 6% mladih u Bosni i Hercegovini su članovi političkih organizacija dok samo 5 % mladih članovi su omladinskih organizacija.

⁹ Turčilo, L., Osmić, A., et. al. (2019): *Studija o mladima Bosna i Hercegovina 2018/2019*, Friedrich-Ebert-Stiftung, Sarajevo, str. 45.-51.

¹⁰ Mijanović, K. (2007), *Zapošljavnja mladih u malim naseljima Bosne i Hercegovine*, Tranzit, Ekonomski institut Tuzla, Vol. 9., No. 19-20., Tuzla, str. 77-92.

¹¹ Livno i Doboj su dva grada u Bosni i Hercegovini sa najvećim brojem iseljavanja mladih u inostranstvo.

postoji trend smanjenja sredstava koja se izdvajaju za mlade od strane kako institucija Bosne i Hercegovine tako i entiteta što dodatno otežava položaj ove kategorije društva. U entitetima postoje zakoni kojima reguliraju podrška mladim. Međutim samo 43 % opština u Bosni i Hercegovini ima usvojenu strategiju podrške mladim, dok 62 % opština ima zaposlenog koji se bavi pitanjima mladih i uglavnom su to službenici koji se pored drugih poslova bave jednim dijelom i pitanjem mladih. U opštinama u kojima postoji budžet za mlade on je na izuzetno niskom nivou i većinom ne prelazi 10.000 KM. Takođe 81 % opština ima komisije za mlade, ali 49 % takvih komisija praktično ne funkcioniraju.

Postoji potreba da se mladi više uključe u političke aktivnosti kao i da politički subjekti omoguće mladim veće učesće u politici, te da razvijaju konkretne političke programe koji će se baviti problemima mladih, a prije svega zapošljavanjem i problemom iseljavanja mladih. Nezaposlenost u kontekstu problema mladih povlači za sobom specifične posljedice koje svojim dugoročnim uticajem sprečavaju mlade u preuzimanju aktivne uloge u društvu.¹⁵ Mladi se najčešće aktiviraju kroz kreiranje raznih projekata, omladinske radionice, skupove ili organizacije ali vrlo često nailaze na negativne odgovore od strane institucija koje su zadužene upravo za kreiranje perspektivnije budućnosti mladih, odnosno kojima je posao da rade u službi građana. „Budućnost ostaje na mladima“, danas je samo fraza koja osim što zvuči perspektivno nema nikakav poseban značaj dok ne dođe do radikalnih promjena u političkom i ekonomskom sistemu Bosne i Hercegovine. Nesumnjivo mladi u Bosni i Hercegovini su nedovoljno vidljivi u društvu i nedovoljno su uključeni u društvene i političke procese, te samim tim nezadovoljni su ukupnom društvenom i političkom situacijom u državi.

V. SPORT I KULTURA

Mladi u Bosni i Hercegovini susreću se sa velikim problemima i u oblasti sporta i kulture koji se ogledaju prije svega u nedostatku finansijskih sredstava u toj oblasti. Posebno je izraženo nepostojanje programskog pristupa ovoj oblasti, nedostatak institucionalnih kapaciteta te nepostojanje odgovarajuće strategije kako na nivou države tako i na nivoima entiteta.

Mladi Bosne i Hercegovine često žive u lošim uslovima života te zbog loše ekonomske i socijalne situacije sve veća je zloupotreba alkohola i psihoaktivnih supstanci, a sve manje mladih se bavi sportom što izaziva višestruke probleme za društvo u cijelini.¹⁶ Mladi, iz nezadovoljstva i dosade sve češće potežu za porocima, a prevelika dostupnost internetu

jedan je od faktora koji doprinosi sve manjem broju onih koji se bave sportom, koji vrijeme provode u prirodi ili na igralištima.¹⁷

Sredstva koja se izdvajaju za sport i kulturu su izrazito mala. Svega 7 % mladih se bavi nekom sportskom aktivnošću, čemu je i veliki uzrok neodgovarajući pristup institucija vlasti te nedostatak pravne uređenosti u ovoj oblasti. Treba navesti da su maksimalna izdvajanja za podršku mladim u Bosni i Hercegovini iznosila 2 KM po glavi stanovnika.¹⁸

Društvena djelatnost kojoj se u svim razvijenim državama u svijetu poklanja velika pažnja jeste sport. Sport ima veliki uticaj na sve segmente života savremenog čovjeka. Najčešće se u prvi plan ističe pozitivno djelovanje sporta na psihofizičko zdravlje, ali mu se veoma često pripisuju i atributi propagandnog, finansijskog i političkog sredstva.

Takođe činjenica je da su sportski objekti u Bosni i Hercegovini najvećim dijelom u lošem stanju i zapušteni. To umanjuje mogućnost djece i omladine za bavljenje sportom, za bavljenje vrhunskim sportom, kao i za rekreativno vježbanje. Bez odgovarajućeg prostora za igru i trening nema uspješnog razvoja sporta, a sportski objekti predstavljaju naslijeđe koje ostaje i budućim generacijama.

Kulturne institucije Bosne i Hercegovine nalaze se u jako teškom stanju. Kako bi se u materijalnom, kadrovskom i organizacionom smislu poboljšalo stanje ovih institucija potrebno je aktivno učesće svih nivoa vlasti. Nije za očekivati da će se intenzivirati razvoj kulture sa liberalizacijom tržišta bez učesća vlasti. Bosna i Hercegovina je kulturno bogata država, ali sa nedostatkom dijaloga i dogovora oko zajedničkog djelovanja. U Bosni i Hercegovini nije uspostavljen dijalog o upravljanju u kulturnoj politici, angažmanu civilnog društva, institucijama kulture i umjetnosti, kao ni o međunarodnoj saradnji koja bi pomogla promovisanje zemlje. Sama prisutnost tri različite monoteističke religije stvara sliku mješovitosti kultura, kao i razliku između njih, zasnovanu na visokom stepenu tolerancije i približavanja te stvaranja jedinstvenog kulturnog obrasca. Multikulturalizam u Bosni i Hercegovini imao svoje kulturne forme koje nisu generirale separaciju, izolaciju, zatvorenost, nego otvorenost, komunikaciju i zajedništvo i koje su podupirale integrativne, a ne dezintegrativne procese. Upravo mlade Bosne i Hercegovine zbog svih specifičnosti i vrijednosti kulturne baštine Bosne i Hercegovine treba što više uključiti i podržati u oblasti kulture, jer bez aktivnog učesća mladih u kulturi i njeno očuvanje je upitno kao i prenos na buduće generacije.

¹⁷ Čelebić, V. (2016): *Čekanje i nada: Život mladih u Bihaću nekad i sad*, Holon : postdisciplinarni znanstveno-stručni časopis, Hrvatsko društvo za integralnost, Vol. 6., No. 1., Zagreb. str. 48-76.

¹⁸ Halimić, Š., Koštrebić, K., Neimarlija, N. (2013): *Na putu ka politici prema mladim FBiH*, Institut za razvoj mladih KULT, Sarajevo, str. 89-90.

¹⁵ Ilišin, V., Mendeš, I., Potočnik, D. (2003): *Politike prema mladim u obrazovanju i zapošljavanju*, Politička misao: časopis za politikologiju, Vol. 40., No. 3., Zagreb, str. 58.

¹⁶ Preko 10% mladih u Bosni i Hercegovini nema regulisano zdravstveno osiguranje.

VI. ZAKLJUČAK

Položaj mladih u Bosni i Hercegovini je na veoma niskom nivou i u narednom periodu trebaju se preduzeti konkretne aktivnosti za rješavanja navedenih problema sa kojima se mladi u Bosni i Hercegovini suočavaju.

Potrebno u što kraćem roku reagovati implementacijom različitih mjera za sprječavanje prije svega tzv. "brain drain-a" koji predstavlja iseljavanje visokokvalifikovanih stanovnika. Problem je dvostran sa jedne strane nema reprodukcije stanovništva dok sa druge strane odlazi najmlađa populacija stanovništva sa stavom da se stalno naseli u drugim državama čime prestaju veze sa državom maticom i dolazi do njihove potpune asimilacije u državama kojim se nose.

Teško je promijeniti lošu poziciju mladih u društvu bez većih reformi i uključena nosilaca vlasti kao i društva u cijelini. Proučavanje zanimanja i profesija koje nude veći procenat zaposlenja trenutno je jedno od rješenja koje vodi ka pozitivnim rezultatima i većem broju zaposlenih mladih i njihovom ostanku u Bosni i Hercegovini. Bez osiguranja zaposlenja kao i efikasne inicijative za socijalno-ekonomski razvoj nema nema rješenja za poboljšanje položaja mladih niti efikasne mjere da se zasutave u Bosni i Hercegovini, jer trend iseljavanja koji je sve izraženiji višestruko će se negativno odraziti na budućnost Bosne i Hercegovine.

Kada je u pitanju nezaposlenost mladih, potrebnono je da privrednici i obrazovni sektor, odnosno univerziteti i nadležna ministarstva rade na usklađivanju tržišta rada i obrazovnog sektora, te posebno treba raditi na podsticanju mladih da upisiju deficitarna zanimanja. Potrebna je bolja pravna regulativa u oblasti sporta i kulture sa jasnom strategijom u toj oblasti. Institucije u Bosni i Hercegovini nemaju jasne strategije postupanja prema mladima i uključivanja mladih u društvene tokove. Institucije se uglavnom bave posljedicama koje su rezultat socijalne isključenosti mladih, a ne mjerama prevencije koje za cilj imaju uključivanje mladih u društvene tokove. Ukoliko se nešto drastično ne preduzme po pitanju uključivanja mladih u društvene tokove, Bosna i Hercegovina će ubrzo postati država staraca bez mladih ljudi koja neće imati svoju budućnost.

Socijalno i ekonomsko stanje u Bosni i Hercegovini trenutno je u velikim problemima podinvestiranosti, stanju dezindustrializacije i visoke nezaposlenosti. Mladi Bosne i Hercegovine zahvaćeni su tim procesima na početku najproduktivnijega životnog razdoblja. Put izlaska iz takvog stanja nalazi se u ulaganju u nauku kao i u reformi obrazovnog sisetma i tržišta rada. Mladi su temeljni društveni resurs i preduslov za razvoja cjelokupnoga društvenog života, zato oni s pravom od starijih mogu tražiti podršku i priznanje za svoje potrebe i težnje.

LITERATURA

- [1] Blaug, Mark, What are we going to do about school leavers?: Comment, Vocational Training, European Journal, CEDEFOP, No. 22., Thessaloniki, 2001.
- [2] Čelebić, Vanja, Čekanje i nada: Život mladih u Bihaću nekad i sad, Holon : postdisciplinarni znanstveno-stručni časopis, Hrvatsko društvo za integralnost, Zagreb, 2016.
- [3] Gutmann, Amy, Why Should Schools Care about Civic Education?, Rediscovering the Democratic Purposes of Education, University Press of Kansas, Lawrence, 2000.
- [4] Ferić, Ivana, Milas, Goran, Rihtar, Stanko, Razlozi i odrednice ranog napuštanja školovanja, Društvena istraživanja : časopis za opća društvena pitanja, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Vol. 19., No. 4-5., Zagreb, 2010.
- [5] Halimić, Šeherzada, Koštrebić, Kemal, Neimarlija, Nejra, Na putu ka politici prema mladim FBIH, Institut za razvoj mladih KULT, Sarajevo, 2013.
- [6] Haralambos, Michael, Holborn, Martin, Sociologija. Teme i perspektive, Golden marketing, Zagreb, 2002.
- [7] Ilišin, Vlasta, Mendeš, Ivona, Potočnik, Dunja, Politike prema mladim u obrazovanju i zapošljavanju, Politička misao: časopis za politikologiju, Vol. 40., No. 3., Zagreb, 2003.
- [8] Mijanović, Krsto, Zapošljavanje mladih u malim naseljima Bosne i Hercegovine, Tranzit, Ekonomski institut Tuzla, Vol. 9., No. 19-20., Tuzla, 2007.
- [9] Radin, Furio, Ilišin, Vlasta, Mladi: Problem ili resurs, Institut za društvena istraživanja, Zagreb, 2007.
- [10] Tivadar, Blanka, Mrvar, Polona, Flying Over or Falling Though the Cracks? Young People in the Risk Society, Office for Youth of the Republic of Slovenia, Ljubljana, 2002.
- [11] Turčilo, Lejla, Osmić, Amer, et. al., Studija o mladima Bosna i Hercegovina 2018/2019, Friedrich-Ebert-Stiftung, Sarajevo, 2019.
- [12] Štimac, Radin, Helena, Radne vrijednosti mladih, Mladi uoči trećeg milenija, Institut za društvena istraživanja u Zagrebu i Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, Zagreb, 2002.